

نماز

یکی از اعمال و تکالیفی که از طرف **خداوند** بر **انسان واجب** شده است نماز می باشد.

فهرست مندرجات

- ۱ - واژه شناسی نماز
- ۲ - نماز در ادیان گذشته
- ۳ - توجه ویژه خداوند به نماز
- ۴ - اهمیت نماز
- ۵ - سهل انگاری در نماز
- ۶ - پی‌آمد سنگین بی‌نمازی
- ۷ - معنای خشوع در نماز
- ۸ - محافظت بر نماز
- ۹ - حکمت و فلسفه نماز
  - ۹.۱ - نماز ذکرالله اکبر
  - ۹.۲ - پاک کننده گناهان
  - ۹.۳ - سدی در برابر گناهان
  - ۹.۴ - غفلت زدایی
  - ۹.۵ - کبر زدایی
  - ۹.۶ - پرورش فضائل اخلاقی
  - ۹.۷ - با ارزش کننده اعمال انسان
  - ۹.۸ - دعوت کننده به پاکسازی
  - ۹.۹ - عامل مؤثر ترک گناهان
  - ۹.۱۰ - تقویت کننده روح انضباط
  - ۹.۱۱ - بازداری از حرص و کم طاقتی
  - ۹.۱۲ - استقامت و بردباری
  - ۹.۱۳ - نظم و انضباط
- ۱۰ - پانویس
- ۱۱ - منابع

واژه شناسی نماز

"نماز" واژه قرآنی آن "صلاة"^[۱] راعب اصفهانی، حسین، المفردات فی غریب القرآن، ص ۲۸۵.
و جمع آن "صلوات" است، "صلاة" در اصل به معنای **دعاء** است که در بعضی از آیات قرآن به همین معنی آمده است. در آیاتی همچون: سوره توبه آیه ۹
^[۲] توبه/ سوره ۹، آیه ۱۰۲.
, سوره احزاب آیه ۵۶
^[۳] احزاب/ سوره ۳۳، آیه ۵۶.
و سوره بقره آیه ۱۵۷
^[۴] بقره/ سوره ۲، آیه ۱۵۷.
, وجه نامگذاری نماز به صلاة از باب اطلاق **جزء** به **کل** است یعنی نماز شامل دعاء هم هست.

نماز در ادیان گذشته

نماز از عباداتی است که هیچ شریعتی از آن خالی نبوده، هر چند که گونه‌های آن بر حسب شریعت‌های مختلف فرق داشته است.
^[۵] راعب اصفهانی، حسین، المفردات فی غریب القرآن، ص ۲۸۵.
به دلیل اینکه **حضرت ابراهیم (علیه‌السلام)** برپاداری نماز را هم برای خودش و هم برای فرزندش از **خدای متعال** طلب نمود: «رب اجعلنی مقيم الصلاة و من ذریتی...»
^[۶] ابراهیم/ سوره ۱۴، آیه ۴۰.
پروردگارا! مرا به پا دارنده نماز قرار ده و از فرزندانم (نیز)...» و **حضرت عیسی (علیه‌السلام)** در گهواره از آن سخن گفت: «وأوصانی بالصلاة والزکاة ما دمت حیا»
^[۷] مریم/ سوره ۱۹، آیه ۳۱.
و تا زمانی که زنده‌ام مرا به نماز و **زکات** توصیه کرده است». جمله "و اوصانی بالصلاة و الزکاة..." اشاره به این است که در شریعت عیسی (علیه‌السلام) نماز و **زکات** تشریح شده است.
^[۸] طباطبایی، سید محمدحسین، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۴، ص ۴۷.

توجه ویژه خداوند به نماز

نماز در بین عبادات از امتیاز خاصی برخوردار است، **خدای سبحان** در آغاز دریافت **وحی حضرت موسی (علیه السلام)** ضمن اشاره به معارف کلی دین، نماز را انتخاب کرده و می‌فرماید: «...اقم الصلاة لذكرك»؛

[۹] طه/سوره ۲۰، آیه ۱۴. ... نماز را برای یاد من بپا دار.» از این آیه دو نکته روشن می‌شود: (۱) نماز اختصاص به شریعت **خاتم الانبیاء (صلی الله علیه وآله وسلم)** ندارد. (۲) إقامة نماز باید برای یاد **خدا** باشد. [۱۰] جواد آملی، عبدالله؛ تفسیر موضوعی قرآن کریم، ج ۷، ص ۱۳۰.

نماز یکی از بزرگترین عبادتی است که **قرآن** به آن دعوت می‌کند. هنگامی که **علی (علیه السلام)** با مشکلی برخورد می‌کرد به نماز برمی‌خاست و پس از نماز به دنبال حل مشکل به راه می‌افتاد و **آیه** را قرائت می‌فرمود. تکیه گاه درونی انسان صبر و تکیه گاه برونی نماز است. «یا ایها الذین امنوا استعینوا بالصبر و الصلوة ان الله مع الصابرين»؛

[۱۱] بقره/سوره ۲، آیه ۱۵۲. ای افراد با ایمان از صبر و استقامت و از نماز (در برابر حوادث سخت زندگی) کمک بگیرید. (همانا) خداوند با صابران است». در این آیه به دو اصل توصیه شده نخست مساله‌ی خود باری و اتکا به نفس که به عنوان صبر از آن یاد گردیده و دیگر اتکاء به خداوند که با نماز به آن اشاره شده است. این آیه دلالت دارد بر اینکه تشریح نماز لطفی است از جانب خداوند به بندگان خود که به آن وسیله بر انجام سایر عبادات توفیق حاصل کنند چنانکه فرمود: «ان الصلوة تنهى عن الفحشاء و المنکر»؛ [۱۲] عنکبوت/سوره ۲۹، آیه ۴۵. نماز از عمل قبیح و ناپسند انسان را باز می‌دارد». [۱۳] طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، ج ۸، ص ۲۸.

اهمیت نماز

(۱) نماز از واجبات الهی است: «ان الصلاة كانت على المؤمنین کتابا موقوتا»؛

[۱۴] نساء/سوره ۴، آیه ۱۰۳. نماز، وظیفه ثابت و معین برای مؤمنان است. «کتابت کتایه است از واجب بودن و واجب کردن، پس طبق این آیه، نماز بر مؤمنان نوشته و واجبی است دارای وقت. [۱۵] طباطبایی، سید محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۵، ص ۶۲.

(۲) بر پاداری نماز از صفات مؤمنان حقیقی است:

[۱۶] توبه/سوره ۹، آیه ۷۱.

[۱۷] ابراهیم/سوره ۱۴، آیه ۳۱.

[۱۸] لقمان/سوره ۳۱، آیه ۳.

«الذین یقیمون الصلاة و مما رزقناهم ینفقون»؛

[۱۹] انفال/سوره ۸، آیه ۳.

آنها که نماز را برپا میدارند و از آنچه به آنها روزی داده‌ایم، انفاق می‌کنند.»

(۳) محافظت از نماز، نخستین نشانه عملی **تقوا** و **معاد** باوری است: «...و الذین یؤمنون بالآخرة یؤمنون به و هم علی صلاتهم یحافظون»؛

[۲۰] انعام/سوره ۶، آیه ۹۲.

...آنها که به آخرت ایمان دارند و به آن (قرآن) ایمان می‌آورند و بر نمازهای خویش، مراقبت می‌کنند.» تا آنجایی که به پای بندی نماز در میدان **جنگ** تأکید شده است.

[۲۱] نساء/سوره ۴، آیه ۱۰۳.

(۴) نماز، نخستین نشانه حکومت صالحان در روی زمین است: «الذین ان مکناهم فی الارض أقاموا الصلاة...»؛

[۲۲] حج/سوره ۲۲، آیه ۴۱.

کسانی که هرگاه در زمین به آنها قدرت بخشیم، نماز را برپا میدارند...»

(۵) نماز باز دارنده از زشتیها و بدیها: «...و اقم الصلاة ان الصلاة تنهى عن الفحشاء و المنکر...»؛

[۲۳] عنکبوت/سوره ۲۹، آیه ۴۵.

...ونماز را بر پادار، که نماز (انسان) را از زشتیها و گناه باز میدارد...» سیاق آیات شاهد بر این است که منظور از این باز داری، باز داری طبیعت نماز از فحشاء و منکر است. البته باز داری آن به نحو **اقتضاء** است نه علیت تامه، که هر کس نماز خواند، دیگر نتواند گناه کند یعنی نمازی که با رعایت **آداب** و شرایط مطلوب شرع، انجام یافته قدرت باز دارندگی از گناه را دارد، به شرطی که خود شخص **اراده** بر انجام گناه نداشته باشد.

[۲۴] طباطبایی، سید محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۶، ص ۱۹۸.

سهل انگاری در نماز

«فویل للمصلین الذین هم عن صلاتهم ساهون»؛

[۲۵] ماعون/سوره ۱۰۷، آیه ۴-۵.

پس وای بر نمازگزارانی که در نماز خود سهل نگاری می‌کنند. یعنی آنهایی که از نمازشان غافلند، اهمتانی به امر نماز ندارند و از فوت شدنش باکی ندارند؛ چه اینکه به کلی فوت شود و چه اینکه بعضی وقتها، و یا اینکه وقت فضیلتش از دست برود و چه اینکه **ارکان** و شرایطش و **احکام** و مسائلش را ندانسته، نمازی باطل بخوانند.

[۲۶] طباطبایی، سید محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۲۰، ص ۲۶۸.

از امام صادق (علیه السلام) روایت شده: «ان شفاعتنا لا تنال مستخفا بالصلاة»؛

[۲۷] صدوق، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۲۰۶.

همانا شفاعت ما به سبک شمارنده نماز نمی‌رسد.»

پی آمد سنگین بی نمازی

انسان با نماز نخواندن جهنمی و **اهل دوزخ** می‌شود، **قرآن** از گفتگوی میان بهشتیان و **دوزخیان** خبر می‌دهد که بهشتیان از علت جهنمی شدن اهل دوزخ سئوال می‌کنند. در جواب آنان، اولین سخنی که بر زبان می‌آورند بی‌نمازی و بی‌تفاوتی نسبت به نماز است: «ما سلککم فی سفر قالوا لم نک من المصلین»؛

[۲۸] مدثر/سوره ۷۴، آیه ۴۲-۴۳.

چه چیز شما را به **دوزخ** وارد ساخت؟! می‌گویند: ما از نمازگزاران نبودیم. منظور از "صلاة" در اینجا، نماز معمول در **اسلام** نیست بلکه منظور عبادتی خاص است به درگاه خدای تعالی که با همه عبادتها یعنی **عبادت** در شریعتهای آسمانی که از حیث کم و کیف از همدیگر مختلفند می‌سازد.

[۲۹] طباطبایی، سید محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۲۰، ص ۹۷.

معنای خشوع در نماز

«خشوع» به معنی حالت تواضع و ادب جسمی و روحی است که در برابر شخص بزرگ یا حقیقت مهمی در انسان پیدا می‌شود و آثارش در بدن ظاهر می‌گردد. قرآن کریم، خشوع را از صفات مؤمنین حقیقی بر شمرده است: «الذین هم فی صلاتهم خاشعون» [۲۰] مومنون/سوره ۲۳، آیه ۲.

آنها که در نمازشان خشوع دارند، یعنی اشاره به اینکه نماز آنها الفاظ و حرکاتی بی‌روح و فاقد معنی نیست، بلکه به هنگام نماز آن چنان حالت توجه به پروردگار در آنها پیدا می‌شود که از غیر او جدا می‌گردند و به او می‌پیوندند. چنان غرق حالت تفکر و حضور و راز و نیاز با پروردگار می‌شوند که بر تمام ذرات وجودشان اثر می‌گذارد، خود را ذره‌ای می‌بینند در برابر وجود بی‌پایان، و قطره‌ای در برابر اقیانوس بیکران. [۲۱] مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱۴، ص ۱۹۴.

محافظة بر نماز

«حافظوا علی الصلوات و الصلاة الوسطی و قوموا لله قانتین» [۲۲] بقره/سوره ۲، آیه ۲۳۸.

در انجام همه نمازها (به خصوص) نماز وسطی کوشا باشید! و از روی خضوع و اطاعت، برای خدا بپاییزید» و در آیه دیگری می‌فرماید: «و الذین هم علی صلواتهم یحافظون» [۲۳] مومنون/سوره ۲۳، آیه ۹.

و آنها که بر نمازشایشان مواظبت می‌نمایند، منظور، محافظت از عدد نماز است یعنی مؤمنان محافظت دارند که یکی از نمازشایشان فوت نشود و دائماً مراقب آند؛ بخاطر اینکه «صلاة» به صیغه جمع آمده و به ضمیر «هم» اضافه شده است.

در سوره معارج لفظ «صلاة» مفرد آمده است: «و الذین هم علی صلاتهم یحافظون» [۲۴] معارج/سوره ۷۰، آیه ۲۴.

در این آیه منظور از محافظت بر نماز، رعایت صفات کمالی نماز است؛ یعنی آن طور نماز بخواند که شرع دستور داده است. [۲۵] طباطبایی، سید محمدحسین، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۲۰، ص ۱۷.

حکمت و فلسفه نماز

گرچه نماز چیزی نیست که فلسفه‌اش بر کسی مخفی باشد، ولی دقت در متون آیات و روایات اسلامی ما را به نکات بیشتری در این زمینه رهنمون می‌گردد:

← نماز ذکرالله اکبر

روح و اساس و هدف و پایه و مقدمه و نتیجه و بالآخره فلسفه نماز همان یاد خدا است، همان «ذکر الله» است که در آیهی فوق به عنوان برترین بیان شده است. البته ذکر که مقدمه‌ی فکر، و فکری که انگیزه عمل بوده باشد، چنانکه در حدیثی از امام صادق (علیه‌السلام) آمده است که در تفسیر جمله‌ی و لذكر الله اکبر فرمود: ذکر الله عند ما احل و حرم؛ [۲۶] مجلسی، مجدباقر، بحار الانوار، ج ۸۲، ص ۲۰۰.

یاد خدا کردن به هنگام انجام حلال و حرام» (یعنی به یاد خدا بیفتد به سراغ حلال برود و از حرام چشم ببوشد).

← پاک کننده‌ی گناهان

نماز وسیله‌ی شستشوی از گناهان و مغفرت و آمرزش الهی است چرا که خواه ناخواه نماز انسان را دعوت به توبه و اصلاح گذشته می‌کند، لذا در حدیثی می‌خوانیم: پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) از باران خود سؤال کرد: «لو کان علی باب دار الحد کم نهر و اغتسل فی کل یوم منه خمس مرات اکان یقی فی حسه من الدرن شیء؟ قلت لا، قال: فان مثل الصلاة کمثل النهر جاری کلما صلی کفرت ما بینهما من الذنوب؛ اگر بر در خانه یکی از شما نهری از آب صاف و پاکیزه باشد و در هر روز پنج بار خود را در آن شستشو دهد، آیا چیزی از آلودگی و کثافت در بدن او می‌ماند؟».

در پاسخ عرض کردند: نه. فرمود: «نماز درست همانند این آب جاری است، هر زمان که انسان نمازی می‌خواند گناهانی که در میان دو نماز انجام شده است از میان می‌رود» [۲۷] حر عاملی، مجد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۷.

و به این ترتیب جراحاتی که بر روح و جان انسان از گناه می‌نشینند، با مرهم نماز التیام می‌یابد و زنگارهایی که بر قلب می‌نشینند زوده می‌شود.

← سدی در برابر گناهان

نماز سدی در برابر گناهان آینده است، چرا که روح ایمان را در انسان تقویت می‌کند، و نهال تقوا را در دل پرورش می‌دهد، و می‌دانیم «ایمان» و «تقوی» نیرومندترین سد در برابر گناهان است و این همان چیزی است که در آیهی فوق به عنوان نهی از فحشاء و منکر بیان شده است و همان است که در احادیث متعددی می‌خوانیم: افراد گناهکاری بودند که شرح حال آنها را برای پیشوایان اسلام بیان کردند فرمودند: غم مخورید، نماز آنها را اصلاح می‌کند و کرد.

← غفلت زدایی

نماز، غفلت زدا است، بزرگترین مصیبت برای رهروان راه حق آن است که هدف آفرینش خود را فراموش کنند و غرق در زندگی مادی و لذات زود گذر گردند، اما نماز به حکم این که در فواصل مختلف، و در هر شبانه روز پنج بار انجام می‌شود، مرتباً به انسان اخطار می‌کند، هشدار می‌دهد، هدف آفرینش او را خاطر نشان می‌سازد، موقعیت او را در جهان به او گوشزد می‌کند و این نعمت بزرگی است که انسان وسیله‌ی آن در اختیار داشته باشد که در هر شبانه روز چند مرتبه قویا به او بیدار باش گوید.

← کبر زدایی

نماز خودبینی و کبر را درهم می‌شکند، چرا که انسان در هر شبانه روز هفده رکعت و در هر رکعت دو بار پیشانی بر خاک در برابر خدا می‌گذارد، خود را ذره‌ی کوچکی در برابر عظمت او می‌بیند، بلکه صفری در برابر بی‌نهایت، پرده‌های غرور و خودخواهی را کنار می‌زند، تکبر و برتری جونی را در هم می‌کوبد. به همین دلیل علی (علیه‌السلام) در آن حدیث معروفی که فلسفه‌های عبادات اسلامی در آن منعکس شده است بعد از ایمان، نخستین عبادت را که نماز است با همین هدف تبیین می‌کند می‌فرماید: «فرض الله الایمان تطهیراً من الشرك و الصلوة تنزیهاً عن الکبر»؛ [۲۸] امام علی (علیه‌السلام)، نهج البلاغه، حکمت ۲۵۲.

خداوند ایمان را برای پاکسازی انسانها از شرک واجب کرده است و نماز را برای پاکسازی از کبر».

← پرورش فضائل اخلاقی

نماز وسیله پرورش فضائل اخلاق و تکامل معنوی انسان است، چرا که انسان را از جهان محدود ماده و چهار دیوار عالم طبیعت بیرون می‌برد، به ملکوت آسمانها دعوت می‌کند، و با فرشتگان هم صدا و همراز می‌سازد، خود را بدون نیاز به هیچ واسطه در برابر خدا می‌بیند و با او به گفتگو بر می‌خیزد. تکرار این عمل در شبانه روز آن هم با تکیه روی صفات خدا، رحمانیت و رحیمیت و عظمت او مخصوصاً با کمک گرفتن از سوره های مختلف قرآن بعد از حمد که بهترین دعوت کننده به سوی نیکبها و پاکبها است اثر قابل ملاحظه ای در پرورش فضائل اخلاقی در وجود انسان دارد. لذا در حدیثی از امیر مؤمنان علی (علیه‌السلام) می‌خوانیم که در فلسفه نماز فرمود: «الصلوة قربان کلی تقی؛ [۳۹] امام علی (علیه‌السلام)، نهج البلاغه، کلمات قصار، حکمت ۱۲۶. نماز وسیله ی تقرب هر پرهیزکاری به خدا است.»

← با ارزش کننده اعمال انسان

نماز به سایر اعمال انسان ارزش و روح می دهد - چرا که نماز روح اخلاص را زنده می‌کند، زیرا نماز مجموعه ای است از نیت خالص و گفتار پاک و اعمال خالصانه، تکرار این مجموع در شبانه روز بدر سایر اعمال نیک را در جان انسان می پاشد و روح اخلاص را تقویت می کند. لذا در حدیثی معروفی می‌خوانیم که امیر مؤمنان علی (علیه‌السلام) در وصایای خود بعد از آن که فرق مبارکش با شمشیر ابن ملجم جنایتکار شکافته شد فرمود: «اللّٰه فی الصلوة فانها عمود دینکم؛

[۴۰] امام علی (علیه‌السلام)، نهج البلاغه، نامه ۴۷.

خدا را خدا درباره نماز، چرا که ستون دین شما است.»

می‌دانیم هنگامی که عمود خیمه در هم بشکند یا سقوط کند هر قدر طنابها و میخهای اطراف محکم باشد اثری ندارد، همچنین هنگامی که ارتباط بندگان با خدا از طریق نماز از میان برود اعمال دیگر اثر خود را از دست خواهد داد. در حدیثی از امام صادق (علیه‌السلام) می‌خوانیم: «اول ما یحاسب به العبد الصلوة فان قیلت قیلاً سائل عمله، و ان ردت رد علیه سائل عمله؛ نخستین چیزی که در قیامت از بندگان حساب می شود نماز است اگر مقبول افتاد سائر اعمالشان قبول می شود، و اگر مردود شد سائر اعمال نیز مردود می‌شود!»

شاید دلیل این سخن آن باشد که نماز رمز ارتباط خلق و خالق است، اگر به طور صحیح انجام گردد قصد قربت و اخلاص که وسیله قبولی سائر اعمال است در او زنده می‌شود، و گرنه بقیه اعمال او مشوب و آلوده می گردد و از درجه اعتبار ساقط می‌شود.

← دعوت کننده به پاکسازی

نماز قطع نظر از محتوای خودش با توجه به شرایط صحت دعوت به پاکسازی زندگی می‌کند، چرا که می‌دانیم مکان نماز گزار، لباس نمازگزار، فرش که بر آن نماز می‌خواند، آبی که با آن وضو می‌گیرد و غسل می‌کند، محلی که در آن غسل و وضو انجام می‌شود باید از هر گونه غضب و تجاوز به حقوق دیگران پاک باشد کسی که آلوده به تجاوز و ظلم، ربا، غضب، کم فروشی، رشوه خواری و کسی اموال حرام باشد چگونه می‌تواند مقدمات نماز را فراهم سازد؟ بنابراین تکرار نماز در پنج نوبت در شبانه روز خود دعوتی است به رعایت حقوق دیگران.

← عامل مؤثر ترک گناهان

نماز علاوه بر شرایط قبول یا به تعبیر دیگر صحت شرایط کمال دارد که رعایت آنها نیز یک عامل مؤثر دیگر برای ترک سیاری از گناهان است. بوسیله نماز نیز که متضمن یادآوری از خدا و خشوع در برابر او تلاوت قرآن که بر وعده ثواب و عذاب و هدایت مشتمل است کمک بجوئید البته نماز که دارای این اوصاف است انسان را به حسنات می‌خواند و از سینات باز می‌دارد. در کتب فقهی و منابع حدیث مور زیادی در عنوان موانع قبول نماز ذکر شده است از جمله مسأله شرب خمر است که در روایات آمده است: «لا تقبل صلوة شارب الخمر اربعین یوما الا ان یتوب؛

[۴۱] مجلسی، مجدباقر، بحار الانوار، ج ۸۴، ص ۳۱۷-۳۲۰.

نماز شرباخیوار تا چهل روز مقبول نخواهد شد مگر این که توبه کند.»

و در روایات متعددی می‌خوانیم: از جمله کسانی که نماز آنها قبول نخواهد شد پیشواکی ستمگر است و در بعضی از روایات دیگر تصریح شده است که نماز کسی که زکات نمی‌پردازد قبول نخواهد شد

[۴۲] مجلسی، مجدباقر، بحار الانوار، ج ۸۴، ص ۳۱۸.

، و همچنین روایات دیگری که می‌گوید: خوردن غذای حرام یا عجب و خودبینی از موانع قبول نماز است، پیدا است که فراهم کردن این شرایط قبولی تا چه حد سازنده است؟

← تقویت کننده روح انضباط

نماز روح انضباط را در انسان تقویت می‌کند، چرا که دقیقاً باید در اوقات معینی انجام گیرد که تأخیر و تقدیم آن هر دو موجب بطلان نماز است، همچنین آداب و احکام دیگر در مورد نیت و قیام و قعود و رکوع و سجود و مانند آن که رعایت آنها، پذیرش انضباط را در برنامه های زندگی کاملاً آسان می‌سازد. همه اینها فوائدی است که در نماز، قطع نظر از مسأله جماعت وجود دارد و اگر ویژگی جماعت را بر آن بیفزائیم - که روح نماز همان جماعت است - برکات بی شمار دیگری دارد که این جا جای شرح آن نیست، بعلاوه کم و بیش همه از آن آگاهیم. گفتار خود را در زمینه فلسفه و اسرار نماز با حدیث جامعی که از امام علی بن موسی الرضا (علیه‌السلام) نقل شده پایان می‌دهیم:

امام در پاسخ نامه ای که از فلسفه نماز در آن سؤال شده بود چنین فرمود: علت تشریح نماز این است که توجه و اقرار به ربوبیت پروردگار است، و مبارزه با شرک و بت پرستی، و قیام در پیشگاه پروردگار در نهایت خضوع و نهایت تواضع، و اعتراف به گناهان و تقاضای بخشش از معاصی گذشته، و نهادن پیشانی بر زمین همه روز برای تعظیم پروردگار، و نیز هدف این است که انسان همواره هشیار و متذکر باشد، گرد و غبار فراموشکاری بر دل او ننشیند، مست و مغرور نشود، خاشع و خاضع باشد، طالب و علاقمند افزونی در مواهب دین و دنیا گردد. علاوه بر این که مداومت ذکر خداوند در شب و روز که در پرتو نماز حاصل می‌گردد، سبب می‌شود که انسان مولا و مدیر و خالق خود را فراموش نکند، روح سرکششی و طغیانگری بر او غلبه ننماید. و همین توجه به خداوند و قیام در برابر او، انسان را از معاصی باز می‌دارد. و از انواع فساد جلوگیری می‌کند.

[۴۳] حر عاملی، مجد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۴.

← بازداری از حرص و کم طاقتی

خداوند متعال می‌فرماید: انسان حریص و کم طاقت آفریده شده و هنگامی که بدی به او رسد بی تابی می‌کند و هنگامی که خوبی به او رسد مانع از دیگران می‌شود، مگر نماز گزاران، آنان که نمازها را پیوسته انجام می‌دهند.

[۴۴] معارج/ سوره ۷۰، آیات ۱۹-۲۴.

انسان دارای غرائز منفی و مثبتی است که اگر غرائز منفی او بر اثر تعلیمات الهی کنترل نگردد، به گمراهی کشیده خواهد شد و یکی از آن غرائز منفی خصلت زینت حرص و از و خصلت زینت بی تابی در برابر حوادث تلخ است بنابراین برای تعدیل این دو خصلت و جلوگیری از طغیان آن نیاز به تربیت الهی دارد و خداوند قادر و متعال ارتباط برقرار می‌کند، در پرتو این ارتباط، به وثوق و اطمینانی نسبت به آن یگانه بی همتا می‌رسد و نسبت به رزق فقط خدا را می‌بیند و مال و دارایی خود را از او می‌داند و با روحیه توکل و تسلیم، از آرزو و حرص دور می‌شود و در مقابل آن چه از خدا به او می‌رسد، خود را بنده خدا می‌داند و بی طاقتی نخواهد کرد.

← استقامت و بردباری

یکی از رازها و فوائد نماز این است که موجب استواری و استقامت نمازگزار در برابر سختی‌ها و ناگواری‌ها می‌گردد. ممکن است برای بعضی این موضوع

تعجب‌آور باشد در حالی که چنین نیست زیرا به هنگام حوادث سخت و مشکلات طاقت فرسا که انسان نیروی خود را برای مقابله با آنها ناچیز می‌بیند نیازمند به تکیه‌گاهی است که از هر جهت نامحدود و بی‌انتهاست نماز او را با چنین مبدئی مربوط می‌کند و با اتکاء بر او می‌تواند یا روحی مطمئن و آرام‌امواج سهمگین مشکلات را در هم بشکند. صبر از عالی‌ترین صفات و ملکات انسانی است. قرآن کراراً آن را ستایش کرده و تقریباً در هفتاد مورد به صبر ترغیب نموده است.

[۴۵] مکارم، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱، ص ۵۱۸.

و در هر مورد از قرآن که خداوند وصایا و سفارش‌هایی می‌کند نماز اولین و مهمترین آنهاست. خدا همراه صابران است.

[۴۶] هاشمی رفسنجانی، اکبر، تفسیر راهنما، ج ۱، ص ۳۹۲.

نماز انسان را با پناه‌گاهی مطمئن و یاری‌مهربان آشنا می‌کند که در مقابله با سختی‌ها و مشکلات زندگی به او اتکاء می‌کند و در برابر آنها **ذلیل** و خوار نمی‌گردد، بر همین اساس، **خداوند** متعال دو مورد در **قرآن** می‌فرماید: از **خصلت صبر** و **نماز کمک** بجوید،

[۴۷] بقره/ سوره ۲، آیه ۴۵.

[۴۸] بقره/ سوره ۲، آیه ۱۵۳.

و این امر در روان‌شناسی هم به اثبات رسیده است که با **آرامش** و اطمینان روحی که از گذر **ایمان** و **اعتقاد** حاصل می‌شود، انسان می‌تواند امواج سهمگین مشکلات را در هم بشکند.

← نظم و انضباط

انجام نماز در اوقات معین و مخصوص، آداب نماز در مورد **نیت** و **قیام** و **رکوع** و **سجود** و جای گرفتن هر موضوعی در محل خودش، علاوه بر آثار مفیدی که در روح انسان می‌گذارد موجب **نظم** و انضباط در زندگی خواهد شد و همان‌طور که در زندگی بزرگان ما این امر به وضوح مشهود بود و با توجه به این که یکی از عوامل پیشرفت و بسیار مهم در تکامل، نظم و انضباط است و مسائل تربیتی در پرتو نظم و انضباط است که به نتیجه می‌رسد، جایگاه نماز در تکامل **انسان** بهتر معلوم می‌شود.

پانویس

۱. ↑ راغب اصفهانی، حسین، المفردات فی غریب القرآن، ص ۲۸۵.
۲. ↑ توبه/ سوره ۹، آیه ۱۰۳.
۳. ↑ احزاب/ سوره ۳۳، آیه ۵۶.
۴. ↑ بقره/ سوره ۲، آیه ۱۵۷.
۵. ↑ راغب اصفهانی، حسین، المفردات فی غریب القرآن، ص ۲۸۵.
۶. ↑ ابراهیم/ سوره ۱۴، آیه ۴۰.
۷. ↑ مریم/ سوره ۱۹، آیه ۳۱.
۸. ↑ طباطبایی، سید مجد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۴، ص ۴۷.
۹. ↑ طه/ سوره ۲۰، آیه ۱۴.
۱۰. ↑ جوادی آملی، عبدالله؛ تفسیر موضوعی قرآن کریم، ج ۷، ص ۱۳۰.
۱۱. ↑ بقره/ سوره ۲، آیه ۱۵۲.
۱۲. ↑ عنکبوت/ سوره ۲۹، آیه ۴۵.
۱۳. ↑ طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، ج ۸، ص ۲۸.
۱۴. ↑ نساء/ سوره ۴، آیه ۱۰۳.
۱۵. ↑ طباطبایی، سید مجد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۵، ص ۶۲.
۱۶. ↑ توبه/ سوره ۹، آیه ۷۱.
۱۷. ↑ ابراهیم/ سوره ۱۴، آیه ۳۱.
۱۸. ↑ لقمان/ سوره ۳۱، آیه ۳.
۱۹. ↑ انفال/ سوره ۸، آیه ۲.
۲۰. ↑ انعام/ سوره ۶، آیه ۹۲.
۲۱. ↑ نساء/ سوره ۴، آیه ۱۰۲.
۲۲. ↑ حج/ سوره ۲۲، آیه ۴۱.
۲۳. ↑ عنکبوت/ سوره ۲۹، آیه ۴۵.
۲۴. ↑ طباطبایی، سید مجد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۶، ص ۱۹۸.
۲۵. ↑ ماعون/ سوره ۱۰۷، آیه ۴-۵.
۲۶. ↑ طباطبایی، سید مجد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۲۰، ص ۳۶۸.
۲۷. ↑ صدوق، مجد بن علی، من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۲۰۶.
۲۸. ↑ مدثر/ سوره ۷۴، آیه ۲۳-۲۲.
۲۹. ↑ طباطبایی، سید مجد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۲۰، ص ۹۷.
۳۰. ↑ مومنون/ سوره ۲۳، آیه ۲.
۳۱. ↑ مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱۴، ص ۱۹۴.
۳۲. ↑ بقره/ سوره ۲، آیه ۲۳۸.
۳۳. ↑ مومنون/ سوره ۲۳، آیه ۹.
۳۴. ↑ معارج/ سوره ۷۰، آیه ۲۴.
۳۵. ↑ طباطبایی، سید مجد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۲۰، ص ۱۷.
۳۶. ↑ مجلسی، مجدباقر، بحار الانوار، ج ۸۲، ص ۲۰۰.
۳۷. ↑ حر عاملی، مجد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۷.
۳۸. ↑ امام علی (علیه‌السلام)، نهج البلاغه، حکمت ۲۵۲.
۳۹. ↑ امام علی (علیه‌السلام)، نهج البلاغه، کلمات قصار، حکمت ۱۳۶.
۴۰. ↑ امام علی (علیه‌السلام)، نهج البلاغه، نامه ۴۷.
۴۱. ↑ مجلسی، مجدباقر، بحار الانوار، ج ۸۴، ص ۳۱۷-۳۲۰.
۴۲. ↑ مجلسی، مجدباقر، بحار الانوار، ج ۸۴، ص ۳۱۸.
۴۳. ↑ حر عاملی، مجد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۴.
۴۴. ↑ معارج/ سوره ۷۰، آیات ۱۹-۲۴.

۴۵. ↑ مکارم، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱، ص ۵۱۸.
۴۶. ↑ هاشمی رفسنجانی، اکبر، تفسیر راهنما، ج ۱، ص ۳۹۲.
۴۷. ↑ بقره/ سوره ۲، آیه ۴۵.
۴۸. ↑ بقره/ سوره ۲، آیه ۱۵۳.

منابع

سایت پژوهه
اندیشه قم
سایت اندیشه قم، برگرفته از مقاله «نماز»، تاریخ بازیابی ۹۵/۱۰/۲۴.

رده‌های این صفحه : [اخلاق اسلامی](#) | [اصطلاحات اسلامی](#) | [عبادات](#) | [فروع دین](#) | [فقه](#) | [مقالات پژوهه](#) | [مقالات اندیشه قم](#) | [نماز](#) | [واجبات تعبدی](#)